

*Дуброва С. В.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

ВАРІАНТНІСТЬ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ЖАНРІ «HORROR»

Анотація. У статті розглянуто варіантність машинного перекладу американської художньої літератури (на матеріалі збірки оповідань Stephen King «If it Bleeds»). Загальновідомо, що машинний переклад спрямований на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу переважно науково-технічної літератури. Однак специфіка машинного перекладу художньої літератури дещо інша, тому що полягає в передачі тексту, який максимально відповідає змісту оригіналу з урахуванням особливостей індивідуального стилю автора. Індивідуальний стиль письменника виявляється в ідейно-тематичній спрямованості та оригінальній композиції творів, засобах створення і передачі художніх образів. Особливості індивідуального стилю зумовлюються освіченістю, світоглядними позиціями, естетичними цінностями, життєвим досвідом, впливом національно-культурних традицій і навіть соціальних умов, у яких розвивається творчість та проявляється талант письменника. Мета статті у дослідженні варіантності машинного перекладу американської літератури у жанрі «horror» виконаного програмами DeepL, Reverso та Wordvice AI. Представлено функціональні переваги обраних програм, а саме: простий інтерфейс, можливість завантаження текстових файлів у різних форматах, доступність перегляду альтернативних варіантів перекладу, переклад сталих виразів із урахуванням контексту, широкий вибір мовних пар, безкоштовність. Серед недоліків визначено невідповідності при передачі індивідуально-авторського стилю письменника, який працює у літературному жанрі «horror». Мета якого полягає у тому, щоб читач пережив спектр емоцій від страху, тривоги та напруженого очікування до захоплення. До головних складників літератури жахів відносяться: персонаж (антагоністи/протагоністи), локус (обмежений простір), атмосферність (похмура колористика), надприродне (певне емоційне загострення), хронотоп (умовний часопростір), двовимірність (реальний/ірреальний світ). Із урахуванням окреслених жанро-творчих ознак, для аналізу було взято приклади словосполучень, усталених виразів та речень, які застосовуються для емоційного підсилення мови художнього твору. Визначено, що застосування програм для перекладу значно спрощує сам процес і має адекватну варіантність, за винятком ідіоматичних конструкцій. Тому, для досягнення цілісності передачі ідейного-авторського змісту оригіналу художнього твору в притаманний для нього стилістичній відповідності мовою перекладу, обов'язковим є постредатування.

Ключові слова: машинний переклад, американська література, жанр «horror», варіантність перекладу, програми перекладу.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку лінгвістичних технологій, використання електронних програм та інстру-

ментів для перекладу дозволяє економити інтелектуальні, часові та матеріальні ресурси. Хоча ці технології спрямовані на розробку та вдосконалення програм автоматизованого (computer-aided translation (CAT)) і машинного (machine translation (MT)) перекладу текстів відповідних стилів української та англійської мов, але чи не призводить це до помилковості, до прикладу у адекватному відтворенні авторсько задумки й лексико-стилістичної унікальності текстів у процесі їх перекладу.

Теорія машинного перекладу є основою моделювання процесу природного перекладу та є спрямованою на комп'ютерне програмування та створення автоматичних систем перекладу з мови оригіналу мовою перекладу переважно науково-технічних і ділових текстів [1, с. 167]. Однак, переклад художніх творів вимагає іншого рівня трансформацій при яких не буде виникати наступних недоліків:

- машинний переклад може не завжди точно передавати емоційний тон, стиль та нюанси художнього тексту, що уможливає втрату оригінального змісту;

- художні тексти часто містять неоднозначності та культурні аспекти, які можуть бути складними для автоматизованих систем перекладу;

- машинний переклад не завжди здатний врахувати креативність та інтерпретацію, які необхідні для адекватного відтворення художнього тексту [2, с. 171].

Аналіз останніх досліджень. Проблемам машинного перекладу художньої літератури приділяється особлива увага науковців. Так, Л. Бондар та Є. Дегтярьова здійснюють порівняльний аналіз якості машинного перекладу, виконаного системами MateCat і DeepL, з метою оцінки їхньої здатності передавати зміст та стилістичні особливості художнього тексту [3]. Серед пріоритетних напрямків досліджень, Я. Григошкіної та І. Яценко, інноваційні технології у контексті використання мовних інструментів та комп'ютерних технологій у концептуальному художньому перекладі [2]. У своїх доробках Т. Наумова та О. Щепка розглядають теоретичні аспекти машинного перекладу художніх текстів з використанням нових технічних інструментів та штучного інтелекту, переваги та проблеми, які пов'язані з використанням цієї технології [4]. В. Яблочнікова вивчає поняття машинного (електронного) та письмового перекладу, визначає найбільш чітку типологію машинного перекладу, а також їх переваги та недоліки [5].

Мета дослідження варіантності машинного перекладу американської художньої літератури у жанрі «horror» виконаного програмами DeepL, Reverso та Wordvice AI.

Виклад основного матеріалу дослідження. Машинний переклад, як інструмент комунікації між мовами та культурами,

передбачає створення художнього тексту, що максимально відповідає змісту оригіналу з урахуванням особливостей індивідуального стилю автора.

Оскільки, стиль письменника – це сукупність основних ідейно-художніх особливостей його творчості, те неповторне й самобутнє, що властиве тільки його художній манері. Індивідуальний стиль письменника виявляється в його улюблених темах і проблемах, ідейній спрямованості творів, найбільш розроблених манерах, своєрідній композиції творів, засобах творення образів, характерах, неповторності мови, улюблених способах викладу матеріалу. А особливості стилю зумовлюються світоглядом, естетичними позиціями, характером таланту та життєвим досвідом письменника [6, с. 218]. Тому важливо при перекладі не втратити цю індивідуальну своєрідність авторського стилю, яка відображається у їх творчій спадщині.

Для письменників притаманна робота у певному жанрі чи їх симбіозі, хоча кожен із них має свою специфіку. Так художні твори у жанрі «horror» мають на меті збудити у читача почуття переляку, страху, жаху, відрази чи огиди. На сьогодні цей жанр є найпопулярнішою масовою літературою у всьому світі, як мовою оригіналу так і в перекладі.

Досить широко А. Трофименко виокремлює жанро-твірні складники літератури жахів, а саме:

- персонаж (умовний їх розділ на антагоністів та протагоністів). Кожна група персонажів має свою специфічну атрибутику, виконує своєрідну функцію та має властиві їй характери/архетипи;
- простір (локус – певний обмежений простір в якому відбуваються події). Простір, де відбуваються події, відіграє визначальну роль не тільки у розвитку сюжету, але й у створенні відповідної атмосфери;
- атмосферність (переважання похмурої колористики, яка покликана емоційно вплинути на читача, навіть широкий спектр почуттів – від тривоги і смутку до жаху);
- надприродне (провідний засіб емоційного загострення, що становить головний психологічний ефект);
- хронотоп (об'єднання часових та просторових особливостей в єдине ціле). Художній час у літературі жахів піддається найскладнішим трансформаціям, характеризується умовністю й невизначеністю;
- двовимірність (наявність реального та ірреального (інфернального) світів, які межують та пов'язані певним міжпросторовим елементом) [7].

Враховуючи окреслені ознаки, розглянемо особливості використання машинного перекладу, його варіантності, художньої літератури визначеного жанру з застосуванням електронних програм таких, як DeepL, Reverso та Wordvice AI.

Окреслимо функціональні переваги визначених продуктів із повною інтеграцією в Windows та iOS:

1. DeepL (D): зручний інтерфейс; підтримує 32 мови; переклад файлів у форматах PDF (.pdf), Word (.docx) та PowerPoint (.pptx) (для зареєстрованих користувачів); зберігає форматування оригінального (вихідного) тексту; можливість перегляду альтернативних варіантів перекладу; переклад до 1500 знаків за раз.

2. Reverso (R): простий інтерфейс; підтримує 26 мов; можливість завантаження текстових файлів в одному з 12 форматів: Word, PDF, Excel, PowerPoint, HTML, Text, PHP та ін. (для заре-

єстрованих користувачів); переклад сталих виразів чи ідіом із урахуванням контексту; можливість порівняння використання синонімів відповідно до текстового стилю; переклад до 2000 знаків за раз.

3. Wordvice AI (W): практичний інтерфейс; підтримує 46 мов; нейронний машинний переклад який забезпечує природні точні результати перекладу тексту; переклад до 500 знаків за раз.

Серед недоліків, визначаємо певні невідповідності при перекладі художніх текстів, через неможливість онлайн-перекладів у точності відтворити і передати індивідуально-авторський стиль письменника.

Задля дослідження варіантності машинного перекладу з використання визначених програм обирали американську літературу у жанрі «horror». Особливу увагу зосередимо на інтерпретації словосполучень, усталених виразів та речень, які застосовуються для емоційного підсилення мови твору (на матеріалі збірки оповідань Stephen King «If it Bleeds», 2020) [8], напр.:

1) «Mr. Harrigan's Phone»:

I don't believe in messing with what I don't understand // Я не вірю в те, що можна втручатися в те, чого не розумієш (D); Я не вірю в те, що я не розумію (R); Я не вірю в те, щоб мати справу з тим, чого не розумію (W).

Наведені приклади зберігають адекватність змісту, проте пропонуємо наступний варіант – Я вважаю, що не слід гратися з тим, чого не розумієш.

I would love to beat the shit out of you, that look said // Я б з радістю вибив з тебе все лайно (D); Я хотів би вибити лайно з вас (R); Я б із задоволенням побив тебе (W).

Сталий вираз «to beat the shit out», який має менш ліхослівний еквівалент перекладу – вибити (вигнати) дур (дурощі) з чієсь голови.

Not surprising, considering that he had rolled out the academic red carpet for me // Не дивно, враховуючи, що він розстелив для мене академічну червону доріжку (D); Не дивно, що він викотив для мене академічну червону доріжку (R); Не дивно, враховуючи, що він розстелив для мене академічний червоний килим (W).

У контексті авторського задуму, доцільним вважаємо варіант перекладу «rolled out the academic red carpet» – встелив мені дорогу до освіти червоним килимом – оплатив навчання у престижному університеті.

... a possibility that had never so much as touched my mind before that late summer day dawned on me // мені спала на думку можливість, яка до того пізнього літнього дня ніколи навіть не торкалася мого розуму (D); мене осяяла можливість, яка ніколи так не торкалася мого розуму до того пізнього літнього дня (R); можливість, яка ніколи раніше не торкалася моєї думки, спалахнула в мені в той пізній літній день (W).

Tying him to my earthly concerns by way of the phone I had tucked into his coat pocket before the lid of his coffin went down // Прив'язати його до моїх земних турбот за допомогою телефону, який я поклав у кишеню його пальта перед тим, як опустила кришка труни (D); Прив'язавши його до моїх земних турбот по телефону, який я заправив у його кишеню пальта, перш ніж кришка його труни спустилася (R); Прив'язуючи його до моїх земних турбот за допомогою телефону, який я заховав у його кишені пальта перед тим, як кришка його труни закрилася (W).

При перекладі зміст оригіналу повністю збережено, хоча є деякі розбіжності перекладу «*tying*» – прив'язати (дієслово), прив'язавши (дієприслівник у минулому часі), прив'язуючи (дієприслівник у теперішньому часі).

2) «The Life of Chuck»:

... six suicides in one day would have *left her*, heartbroken, and sleepless. But you *could get used to anything*, it seemed // шість самогубств за один день залишили б її приголомшеною, з розбитим серцем і безсонною. Але, здавалося, до всього можна звикнути (D); шість самогубств за один день залишили б її тремтячою, розбитою серцем і безсонною. Але можна було звикнути до чого завгодно (R); шість самогубств за один день залишили б її враженою, розбитою серцем і безсонною. Але, здавалося, до всього можна звикнути (W).

У даному прикладі синонімічна варіантність перекладу «*shaken*» – приголомшеною, тремтячою, враженою.

A man who wouldn't say boo to a goose // Людина, яка і гусаку не скаже «бу» (D); Людина, яка б не сказала «бу» гусаку (R); Чоловік, який не сказав би «бу» навіть гусці (W).

Усі три варіанти некоректні, оскільки це ідіоматичний вираз – людина, що й мухи не образить.

... *death takes the best of us* and *death takes the rest of us* // смерть забирає найкращих з нас, і смерть забирає решту (D); смерть забирає найкраще з нас, і смерть забирає решту з нас (R); смерть забирає найкращих з нас, і смерть забирає решту з нас (W).

I think when a man or woman dies, a whole world falls to ruin – the world that person knew and believed in // Я думаю, що коли помирає чоловік чи жінка, руйнується цілий світ – світ, який людина знала і в який вірила (D); Я думаю, що коли помирає чоловік або жінка, весь світ руйнується – світ в який людина знала і вірила (R); Я вважаю, що коли помирає чоловік або жінка, цілий світ руйнується – світ, який ця людина знала і в який вірила (W).

I believe memories are ghosts // Я вірю, що спогади – це при-мари (D); Я вважаю, що спогади – це привиди (R); Я вірю, що спогади – це привиди (W).

Наведені вище приклади перекладів повністю зберігають і передають зміст оригіналу тексту, хоча містять певну варіантність.

3) «If it Bleeds»:

She has been poisoned by the news from Pennsylvania, and still might not be able to resist turning on CNN // Вона була отруєна новинами з Пенсильванії і досі не може втриматися, щоб не ввімкнути CNN (D); Вона була отруєна новинами з Пенсильванії і все ще не в змозі протистояти включенню CNN (R); Вона була отруєна новинами з Пенсильванії і все ще може не встояти перед спокусою увімкнути CNN (W).

У представленому прикладі, для підсилення емоційної складової, використаний вираз із переносним значенням «*poisoned by the news*» – погіршення самопочуття у результаті отримання приголомшливих новин.

In it, we talked a lot about concepts called inside evil and outside evil // У ній ми багато говорили про поняття «внутрішнє зло» і «зовнішнє зло» (D); У ньому ми багато говорили про поняття, які називаються всередині зла і поза злом (R); У ньому ми багато говорили про концепції, які називаються внутрішнім злом і зовнішнім злом (W).

Усі варіанти перекладу «*concepts called inside evil and outside evil*» є коректними і передають суть закладену авторським задумом.

The monster had gone under many names and worn many faces, but she had always thought of him simply as the outsider, and the outsider had been *as evil as they come* // Монстр мав багато імен і носив багато облич, але вона завжди думала про нього просто як про чужинця, а чужинець був таким же злим, як і всі вони (D); Монстр ходив під багатьма іменами і носив багато облич, але вона завжди думала про нього просто як про стороннього, а сторонній був таким же злим, як і вони (R); Монстр мав багато імен і носив багато облич, але вона завжди вважала його просто чужинцем, а чужинець був таким злом, якого тільки можна уявити (W).

Вираз «*gone under many names and worn many faces*» має переносне значення та вміщує глибокий підтекст – багатогранність людського ества, що стосується негативних сторін людської природи.

Curiosity killed the cat, she thinks, but satisfaction brought him back // Вона вважає, що кішка вбила цікавість, але задоволення повернуло його до життя (D); Цікавість вбила кішку, думає вона, але задоволення повернуло її назад (R); Допитливість вбила кішку, думає вона, але задоволення повернуло його назад (W).

Наведені приклади перекладу ідіоми «*curiosity killed the cat*» допустимі, в українській мові є еквівалентні прислів'я – багато будеш знати – скоро постарієш; цікавість до добра не доводить; більше будеш знати, менше будеш спати; допитливий Варварі на базарі носа відірвали.

She still hopes that what she thinks may be a monster will only turn out to be a shadow // Вона все ще сподівається, що те, що вона вважає монстром, виявиться лише тінню (D; R; W).

4) «Rat»:

... where Bill Colson had parked his own four-wheel drive and *blown his brains out* // де Білл Колсон припаркував свій повнопривідний автомобіль і вибив собі мізки (D); де Білл Колсон припаркував свій власний повний привід і вибив мізки (R); де Білл Колсон припаркував свій власний позашляховик і застрелився (W).

Із представлених прикладів перекладу «*blown his brains out*» відповідним буде – застрелився. Оскільки дослівний переклад – вибити собі мізки, не відповідає нормам літературної мови.

... *that the ghosts of suicides were forced to remain in the places where they had ended their lives* // що привиди самогубців були змушені залишатися в місцях, де вони закінчили своє життя (D); що привиди самогубців були змушені залишатися в тих місцях, де вони закінчили своє життя (R); що привиди самогубців були змушені залишатися в місцях, де вони закінчили своє життя (W).

Три варіанти перекладу передають зміст оригіналу і не втрачають сенсу закладеного в авторському повідомленні.

Next to it, standing open and somehow corpse-like, was an unplugged refrigerator // Поруч, відчинений і схожий на труп, стояв відключений від мережі холодильник (D); Поруч з ним стояв відкритий і якимось чином схожий на тіло вимкнений холодильник (R); Поряд стояв відкритий і якимось чином схожий на труп холодильник, який не був підключений до електромережі (W).

Наведений приклад перекладу порівняння «*corpse-like*» – з тілом, трупом, ці порівняння характерні для літератури образного жанру.

When I first saw it, I thought «he». Now that I've decided to kill the damn thing, it's «it» // Коли я вперше побачив його, я подумав, що це «він». Тепер, коли я вирішив *вбити цю кляту тварюку*, це «воно» (D); Коли я вперше побачив це, то подумав «він». Тепер, коли я вирішив *вбити цю чортову річ*, це «це» (R); Коли я вперше це побачив, я думав «він». Тепер, коли я вирішив *вбити цю чортову річ*, це «воно» (W).

Представлені приклади не повністю зберігають оригінальність змісту, тому пропонуємо наступний варіант – Коли я вперше його побачив, то думав, що це «він». А як вирішив убити кляте створіння, то вже стало «воно».

Someone you care for will have to die // Хтось, хто вам небайдужий, повинен буде померти (D); Хтось, про кого ви дбаєте, повинен померти (R); Хтось, про кого ви дбаєте, повинен померти (W).

Усі варіанти перекладу є коректними, у контекстному значенні, для підкреслення невідворотності того, що обов'язково відбудеться, пропонуємо – Мусить померти хтось тобі небайдужий.

Висновки. Розглянувши варіантність машинного перекладу американської літератури у жанрі «horror» (на матеріалі збірки оповідань Stephen King «If it Bleeds», 2020), дійшли висновку, що застосування програм для перекладу значно спрощує сам процес і має адекватну варіантність, за винятком ідіоматичних конструкцій. Оскільки кожна мова налічує величезну кількість сталих виразів, які потребують еквівалентно коректного перекладу. Досягнення цілісності передачі ідейного-авторського змісту оригіналу художнього твору в притаманній для нього стилістичній відповідності мовою перекладу, не можливе без участі людини-перекладача. Тому перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні перекладацької компетентності майбутніх філологів у процесі безперервного розвитку інформаційно-комунікативних технологій.

Література:

1. Богайчук О.С., Мануляк М.С. Типологія перекладу у світлі сучасної перекладацької традиції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022, Вип. 55. С. 166-169.
2. Григошкіна Я.В., Яненко І.В. Інновації в концептуальному художньому перекладі: використання мовних інструментів та комп'ютерних технологій. *Закарпатські філологічні студії.* 2024, Вип. 34. Т. 1. С. 168-173.
3. Бондар Л.В., Дегтярьова Є.О., Менчук А.І. Адекватність машинного перекладу художніх текстів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2024, Вип. 67. С. 212-216.
4. Наумова Т.М., Щепка О.А. Машинний переклад художніх текстів: теоретичний аспект. *Закарпатські філологічні студії.* 2023, Вип. 32. Т. 1. С. 132-137.
5. Yablochnikova V.O. Machine Translation vs Human Translation. *Наукові записки. Сер.: Філологічні науки.* 2024, Вип. 3 (210). С. 45-49.
6. Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства : колективна монографія / гол. ред. К.І. Мізін. Переяслав-Хмельницький, Кременчук : Вид. ПП Щербатих О.В., 2017. 382 с.
7. Трофименко А.В. Жанрові особливості літератури жахів. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції.* 2021, Вип. 17. С. 72-80.
8. King S. If it Bleeds. Hodder & Stoughton, 2020. 400 p.

Dubrova S. Variational Machine Translation of American Horror Fiction

Summary. The paper deals with the variational machine translation of American fiction (based on Stephen King's short stories «If it Bleeds»). It is well known that machine translation is focused on computer programming and creating automatic translation systems mainly for scientific and technical literature. However, the specificity of machine translation of fiction is somewhat different. It is interpreting the text that corresponds in some way to the original content, taking into consideration the particularities of author's individual style. The author's individual style is implemented in the ideological and thematic orientation and original composition of his writings, the means of creating and conveying artistic images. The peculiarities of individual style are determined by education, ideological positions, aesthetic values, life experience, influence of national and cultural traditions, and even social conditions in which author's creativity and talent develop. The paper object is to study the variational machine translation of American horror fiction interpreted by DeepL, Reverso, and Wordvice AI. The functional pros of selected programs are presented: simple interface, ability to upload text files in various formats, ability to view alternative translation options, contextual translation of fixed expressions, wide range of language pairs, open-source. Among cons are inconsistencies of giving a sense of author's individual style. The horror fiction intention is to make the reader experience the range of emotions from fear, anxiety, tense anticipation to excitement. The main components of horror fiction: character (antagonists/protagonists), locus (limited space), atmosphere (gloomy coloring), supernatural (certain emotional intense), chronotope (conditional time space), two-dimensions (real/unreal world). In the light of these components, examples of word-combinations, idioms and sentences, which are used to emotionally strengthen the horror fiction language, were taken for analysis. It has been determined that the use of translation software greatly simplifies the process and has adequate variation, except of idiomatic constructions. For the achievement of interpretational integrity of the ideological and author content of horror fiction in its inherent stylistic correspondence of the target language, the post-editing is required.

Key words: machine translation, American literature, horror fiction, variational translation, translation software.